

שבטי הבדווים בעמק בית-שאן בשלהי השלטון העות'מאני

אבשלום יעקבי

במאמרה 'שבטי הבדווים בעמק החולה ועמק בית שאן בשלהי השלטון העות'מאני'¹ טוענת איריס אגמון, כי הנתונים שמסרו מחמד רפיק אל-תמימי ומחמד בהג'ת, בספרם 'ולאית בירוח', אודות אוכלוסיית שבט אל-ע'זאויה אינם נתונים מדויקים, ויש לראות בהם רק סדרי-גודל.

בהג'ת ותמימי אמדו את אוכלוסיית אל-ע'זאויה בשנת 1915 כ-2000 נפש, אך הביאו בספרם גם את האומדן שמסר להם ראש השבט, ולפיו מנה השבט שלושה-ארבעה אלפים נפש. לדברי אגמון עצם הפער בין נתונים אלה ממחיש את חוסר הדיוק של הנתונים הדמוגרפיים באותה תקופה, ובעיקר אלה המתייחסים לאוכלוסייה שבטית.²

על-פי המספרים שמסרו בהג'ת ותמימי מנו כל שבטי עמק בית-שאן כ-6000-7000 נפש, ועל-פי תוצאות מיפקד אוכלוסין שערכו שלטונות המנדט הבריטי בשנת 1922, מנו פחות מ-6000 נפש, ובכללם תושבי כפרים שלא השתייכו לארבעת השבטים שאליהם התייחסו בהג'ת ותמימי באומדנם. מהשוואת נתונים אלה מסיקה אגמון, 'כי האומדן שמסרו בהג'ת ותמימי הינו מהימן יותר, אך גם הוא היה אולי גבוה מהמציאות'.³

יש להעיר על כך, שהנתונים של מיפקד 1922 אינם כוללים את אוכלוסיית עבר-הירדן, שנותקה מעמק בית-שאן המערבי על-ידי הכרזת המנדט הבריטי וניתוק עבר-הירדן המזרחי מהמערבי, ואילו הנתונים שמסרו בהג'ת ותמימי התייחסו לאוכלוסיית שבט אל-ע'זאויה בשני עברי הירדן.

בהג'ת ותמימי מזכירים, כי בביקורם בשבט פגשו את האמיר בשיר.⁴ כידוע לכל תושב בית-שאן בשנות השלושים והארבעים, האמיר בשיר, המוזכר אצל בהג'ת ותמימי כשיח' של שבט אל-ע'זאויה כולו, היה תושב עבר-הירדן המזרחי, אם-כי היו לו אדמות גם בעבר-הירדן המערבי. הוא שלט על חלקו הדרומי של האזור, מדרום לגשר שיח' חוסיין, ובשטח שמצפון לגשר שלט האמיר מחמד צאלח. ברור, אם כן, שהמספרים שמוסרים בהג'ת ותמימי מתייחסים לתושבי אל-ע'זאויה על כל חלקיו: (א) האוכלוסייה שבעבר-הירדן המזרחי בראשות האמיר בשיר, (ב) האוכלוסייה

1 ראה: קתדרה, 45 (ספטמבר 1987), עמ' 87-102.
2 שם, עמ' 93.
3 שם, עמ' 94.
4 שם, עמ' 101.

הארות הערות

שבֵּעֵבֶר-הִירְדֵן המזרחי בראשותו של מחמד צאלח, (ג) האוכלוסייה בעבר-הירדן המערבי, מזרחית לבית-שאן ודרומית לנחל חרוד.

היקפו זה של שבט אל-ע'זאויה מצטייר מהרצאה שנשא מוכתר מעוז-חיים, רפי טהון, ב-23 בפברואר 1939:

שבט הרזאויה שוכן משני עברי הירדן ומורכב משלש קבוצות, בראשן שלשה שיכים. הזקן שבהם, אמיר בשיר, שבימי עליתו היה ידוע כשודד אמיץ, כיום כבר זקן מאד, ואם כי הוא מרכז סביבו הרבה משפחות, הרי השפעתו האישית קטנה בשל זקנתו. השני — מוחמד צאלח, שאף הוא נמצא בעבר הירדן, השפעתו רבה בסביבה. והשפעתו על מהלך העינים מיום בו אנו היתה רבה בעיקר בארגון הכנופיות וסדור ההתנפלויות בעיר וכישובים החדשים בבית-שאן.

מוחמד, השיך השלישי של השבט, שוכן בעבר המערבי של הירדן, הוא נכדו של זינאתי, שכבש את הסכיבה בכח, גרש וצמצם את גבולות שני השבטים השכנים, והקים את המשפחה הגדולה הידועה לנו כיום.⁵

השתייכותם של הבדווים, שהיו תחת שלטונו של מחמד צאלח, לאל-ע'זאויה עולה גם ממסמך של שירות הידיעות של 'ההגנה', שבו נזכר קרב שהתפתח בעקבות התקפה של כנופיית בדווים על חורשי מעוז-חיים ביום 12 באוקטובר 1938. בקרב זה נהרגו גם 12 בדואים מערב מוחמד צאלח (שבט הרזאויה המתגורר בעבר הירדן).⁶

5 הדברים מובאים מתוך יומן קבוץ מעוז-חיים מס' 253, מיום 25.2.1939.

6 מסמך ש"י, ת/א מס' 47.